

Meer samenhang in *natuur- en plattelandsontwikkeling*

Niels Schotsman

Natuurontwikkeling was en is mensenwerk, hoe paradoxaal dat ook klinkt. Door menselijk ingrijpen is het platteland eenvormig geworden. Zijn we bereid de weg terug te bewandelen en de vrije natuur de ruimte te geven? Een bijdrage over de theorie en de weerbarstige praktijk van het natuurherstel in de provincie Friesland.

Vroeger waren het turfgravers, vissers, riet- en biezensnijders en vriend- en slikwerkers, die samen met de boeren de ruimte voor planten en dieren op het platteland beïnvloedden. De natuur ontwikkelde zich ogenschijnlijk vanzelf. In elk geval gebeurde het zonder tussenkomst van planners en begeleidende onderzoeksrapporten.

Door menselijk ingrijpen is het platteland eenvormig geworden. Er lijkt alleen nog ruimte te zijn voor de moderne veeboer. Veel plant- en diersoorten zijn niet welkom op zijn land. Zelfs de brandnetel wordt zeldzaam in het moderne weidegebied.

Natuurlijk zijn brandnetels ook natuur. Zo geredeneerd bestaat er geen enkel landbouwgebied zonder natuur, al is er maar één grassoort en één diersoort, het rund.

Vrije natuur

Landbouw kan niet zonder natuur, maar de natuur redt het prima zonder landbouw. Zelfs de orchideeën en andere kleurrijke bloemen in het vroegere boerenland vinden hun ontstaan niet bij de boer. Ze waren er lang voordat de zeis werd uitgevonden, aan de rand van bossen, in moerasgebieden of in natuurlijke grazige begroeiingen.

De grote vraag is of er nog ruimte is voor natuur zonder landbouw. Zijn we bereid om de vrije natuur de ruimte te geven door landbouwgrond over te laten aan het vrije spel van de ecologie in plaats van aan de economie.

Natuurontwikkeling als planmatig mensenwerk is niets anders dan ruimte scheppen voor natuurprocessen, die tot de hervestiging van die soorten moeten leiden. Soms kan dat op kleine oppervlakten, bijvoorbeeld door de wind vrij spel te laten in een duinpan. Maar als we de natuur van een bos of van een moeras een kans willen geven dan moet dat op een veel groter oppervlak. Denk maar aan het watersysteem van een kweldergebied langs de kust of een moerasgebied in een beekdal, dat bovendien door grote zoogdieren moet kunnen worden begraasd.

Luchtfietsrij

De bereidheid om ongerepte natuur de ruimte te geven is in Friesland niet erg groot. Waarom moet goede landbouwgrond die nog maar zo'n 50 jaar geleden op de natuur bevochten is nu weer teruggegeven worden? Veel mensen hebben dan ook geen hoge pet op van Haagse

◀ Friesland: wordt weidegebied moeras?

foto: Harry Cock

plannen voor hun provincie. Zij zien liever dat de landbouw gesubsidieerd wordt om de natuur van het boerenland te herstellen en beschouwen het ontwikkelen van vrije natuur als luchtfietsrij.

Deze tegenstelling heeft zich als een ruzie tussen uitersten kunnen ontwikkelen, met als dieptepunt de hetze rond de moerasplannen in midden Friesland. Dit 'Blauwe Zone-project' was een ontwikkelingsplan voor natuur, recreatie en landbouw in het gebied tussen Leeuwarden, Drachten en Grou. De discussie hierover werd op de spits gedreven door de publikatie van het Structuurschema Groene Ruimte van het Ministerie van Landbouw Natuurbeheer en Visserij. Daarin werd aangekondigd dat het reeds aanwezige moerasgebied (de Oude Venen) door natuurontwikkeling aanzienlijk zou worden uitgebreid zodat er een laagveenmoeras van internationale allure tot stand zou komen.

Malaria

De Friese pers kopte de volgende dag dat er voor de driehoek Leeuwarden, Akkrum en Drachten een moerasplan voor duizenden hectares landbouwgrond lag. De protesten liepen de volgende weken zo hoog op, dat ambtenaren het woord moeras niet meer uit durfden te spreken. Zij hadden het voortaan over 'een natuurgebied van riet, ruijge en struweel'. Daarmee was de toon gezet en het effect ervan is nog steeds te merken in de praktijk van de natuurontwikkeling. Hoewel de beschikbare ruimte voor de ontwikkeling van moeras minder dan 1 procent van het oppervlak van de provincie beslaat, verschijnen bij bijna elk project berichten over malaria, besmettelijke ziektes en de ondergang van de Friese weidevogels.

Evenwichtig

Het Friese natuurbeleid is gericht op een evenwichtige bescherming van voor deze provincie kenmerkende natuur.

Dat wil zeggen:

— bescherming (en herstel) van de flora en fauna van het moderne boerenland. In weidevogelrijke gebieden worden vergoedingen gegeven voor een aangepaste bedrijfsvoering. Het zwaartepunt ligt in het weidegebied van Midden- en Noordwest-Friesland;

— behoud en herstel van de natuur van het vroegere cultuurland. Deze terreinen, meest op de zandgronden en in de beekdalen, worden tegenwoordig beheerd door natuurbeschermingsorganisaties;

— behoud van de oorspronkelijke vrije natuur van duinen, bossen, kustgebieden en moerassen. Deze zijn bijna altijd in beheer van natuurbeschermingsorganisaties. Het Waddengebied, de zoetwaterkust van IJsselmeer en Lauwersmeer en de meren- en moerasgebieden in centraal Friesland zijn daarbij van grote, internationale betekenis.

Natuurontwikkeling is dus onderdeel van een meer omvattend natuurbeleid waar ook de bescherming van weidevogels en het behoud van traditionele natuurgebieden deel van uitmaken. In de discussie over het natuurbeleid als geheel kan natuurontwikkeling dan ook niet los worden gezien van de overige beleidsdoelen.

Recreatie

Een algemeen uitgangspunt bij de natuurontwikkeling in Friesland is tot slot, dat het niet mogelijk en evenmin gewenst is om natuur af te schermen van recreatief medegebruik. Steeds proberen we gebieden zo vorm te geven dat er combinaties met het toeristisch product van Friesland ontstaan.

Natuurontwikkelingsgebieden zijn gebieden waarin verrassingen te zien zijn. De begroeiing ontwikkelt zich snel, vaak lopen er halfwilde grote grazers rond en zijn er dingen te zien die in andere natuurgebieden ontbreken of van het publiek zijn afgeschermd. Niet onbelangrijk hierbij is dat er zo'n 7.200 mensen in de watersport en de verblijfs- en dagrecreatie werken. Dit dwingt tot luisteren naar wensen uit deze sector, zo goed als dat ook gebeurt met wensen

van de landbouw in de andere onderdelen van het natuurbeleid.

Golfbaan

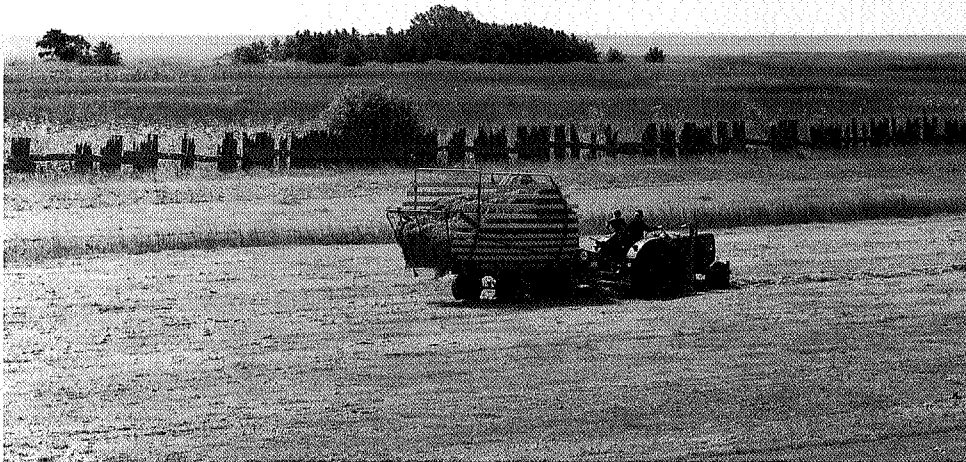
Tot zover de theorie. De dagelijkse praktijk is met paar voorbeelden goed te illustreren. Om te beginnen richten we de blik op het Waddengebied. Er zijn twee tot de verbeelding sprekende projecten in deze voor de natuur zo belangrijke regio: duinherstel op Ameland en kwelderherstel op Noord-Friesland Buitendijks. Aan het kwelderherstel-project wordt elders in dit themanummer aandacht besteed.

Het Ameland-project gaat over het herstel van een stuk binnenduintrand dat in de jaren dertig tot landbouwgrond is omgevormd. Deze zandige, droge landbouwpercelen zijn niet echt productief, maar draaiden wel mee in de kleine 'grondpot' van het eiland. Onttrekking aan de landbouw van enige honderden hectares kon in de praktijk alleen plaatsvinden op het moment dat zich een combinatie voordeed met de ontwikkeling van een toeristisch product, in dit geval een naastgelegen golfbaan van 50 hectare.

Weerstand

Het natuurontwikkelingsproject richt zich op het herstel van de binnenduintrand door afgraving van de toplaag, het aanbrengen van het oude duinreliëf en op het herstel van een natuurlijke afvoer van het kwelwater via een laagte of een zich daarin ontwikkelend beekje. De toplaag is naar de golfbaan getransporteerd en daar verwerkt in het nieuwe reliëf. Ondanks deze gelijktijdige toeristische ontwikkeling heeft het eindproduct meer natuurwaarde dan de huidige landbouwgrond. Bovendien is het juist door deze gelijktijdige ontwikkeling mogelijk het natuurherstel op het naastgelegen landbouwgebied in de praktijk te realiseren.

De grootste weerstand tegen dit project kwam niet vanuit de landbouw maar vanuit de

uitgestrekte rietoevers. Het zand uit de polder werd verwerkt in het recreatiegebied en in een afscheiding tussen surf- en natuurgebied voor de kust.

Door goed en praktisch overleg tussen alle partijen en door goed naar elkaar te luisteren is hier een belangrijke stap gezet op weg naar een functionele scheiding van enerzijds een recreatiegebied, anderzijds een natuurgebied waarin zich een spontane begroeiing vestigt. ■

◀ Hooien op de Mokkebank aan het IJsselmeer

natuurbescherming. Sommige partijen wilden het huidige landschap van landbouwpercelen met weidevogels en foeragerende roofvogels behouden, anderen wilden uitsluitend natuurontwikkelingsprojecten en geen recreatieontwikkelingsproject. Uiteindelijk is er via een milieu effect rapportage (mer) een 'meest milieuvriendelijk alternatief' ontworpen, dat ook wordt uitgevoerd.

Functionele scheiding

Rond de IJsselmeerkust is na jaren voorbereiden een praktische verdeling tot stand gekomen tussen natuurbehoud en recreatie. Dit vraagt om een scherpe en doelmatige grens tussen beide gebiedscategorieën, vooral om verstoring in het natuurgebied door watersporters te voorkomen. In een paar gevallen is dit gedaan door

zandbanken op te spuiten, die niet alleen als barrière dienen maar ook als rustplaats voor waterwild.

Een speciaal geval is het project Makkumer Zuidwaard. De uitbouw van het recreatiecomplex Holle Poarte (surf-, kampeer-, en dagrecreatiegebied) ging een paar maanden na de verwikkelingen rond het bungalowpark It Wiid bij Earnewald van start. In tegenstelling tot dit recreatie-project, waarbij de conflicten tussen natuur- en recreatiebelang tot in Den Haag moesten worden uitgevochten, is vanaf het begin van het Holle Poarte-project door alle betrokkenen gestreefd naar een win-win uitkomst.

Voor de natuur betekende dat een omzetting van de Makkumer Zuidwaard, een vijftig jaar oude polder, van weidevogel-beheersgebied naar een landschap van ondiep open water en

Niels Schotsman is beleidsmedewerker natuur bij de afdeling Landelijk Gebied van de Provincie Friesland.